

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Гуманітарний інститут

Т.І. Тверітінова

**ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
XIX СТОЛІТТЯ**

Частина друга

Навчально-методичний посібник для студентів

КИЇВ – 2011

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Гуманітарний інститут

Т.І. Тверігінова

**ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
XIX СТОЛІТТЯ**

Частина II

Навчально-методичний посібник

Київ – 2011

УДК 82 (091) “18”(075)
ББК 83. 3(0) 5я73
Т 26

Рекомендовано на засіданні кафедри теорії, історії та методики викладання зарубіжної літератури
Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка
(Протокол №1 від 07.09.2011 р.)

Рецензенти:

В.І. Мацанура, доктор філологічних наук, професор кафедри зарубіжної літератури Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка;
Ю.І. Ковбасенко, завідувач кафедри теорії, історії та методики викладання зарубіжної літератури Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук, професор.

Тверітінова Т.І.

Т26 Історія зарубіжної літератури ХІХ століття.: Част.ІІ: навч.-метод.посіб. /
Т.І. Тверітінова. – К.: Київськ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011. – 160 с.

У посібнику пропонуються тематичний розподіл лекційного матеріалу, плани семінарських занять з інструктивно-методичними рекомендаціями, питання та література для самостійної роботи, матеріали до кожного модуля, списки художніх текстів та науково-методичної літератури, завдання та питання до модульно-контрольних робіт, орієнтовні питання до курсового заліку/екзамену, літературознавчий глосарій. Посібник призначений для організації самостійної роботи під час вивчення означеного курсу.

Для студентів філологічних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК 82 (091) “18”(075)
ББК 83. 3(0) 5я73

© Тверітінова Т.І., 2011
Київський університет імені Бориса Грінченка, 2011

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	5
Тематичний розподіл лекційного матеріалу.....	7
Модуль № 1. Реалізм як літературно-художній напрям у російській і французькій літературах.....	16
Семінарське заняття № 1*. Роман-трагедія «Злочин і кара» Ф.М. Достоевського (2 год.).....	16
Семінарське заняття № 2. Роман Л.М. Толстого «Анна Кареніна».....	30
Семінарське заняття № 3. «Батько Горіо» і «Гобсек» в контексті «Людської комедії» О. де Бальзака (2 год.).....	41
Семінарське заняття № 4*. «Пані Боварі» Г. Флобера як новий тип реалістичного психологічного роману (2 год.).....	48
Теми для самостійного опрацювання.....	54
Тема № 1. Російський реалізм	54
Тема № 2. Французький реалізм	55
Питання до модульно-контрольної роботи № 1.....	56
Матеріали до модуля № 1.....	58
Модуль № 2. Реалізм в Англії, США і Німеччині.....	95
Семінарське заняття № 5. Англійський реалістичний роман (на прикладі твору Ч. Діккенса «Домбі і син») (2 год.)	95
Семінарське заняття № 6. «Дамська» версія англійського реалістичного роману (Ш. Бронте, Е. Бронте, Е. Гаскелл) (2 год.).....	106
Семінарське заняття № 7. Специфіка американського реалізму в творчості Марка Твена (на прикладі романів «Пригоди Тома Сойєра» та «Пригоди Гекльберрі Фінна») (2 год.).....	116
Теми для самостійного опрацювання.....	125
Тема № 1. Англійський реалізм	125
Тема № 2. Американський реалізм	125
Тема № 3. Німецький реалізм	126
Питання до модульно-контрольної роботи № 2.....	127
Матеріали до модуля № 2.....	128
Питання до семестрового заліку/екзамену.....	150
Список художніх текстів, рекомендованих для прочитання.....	153
Рекомендована науково-методична література.....	154
Літературознавчий глосарій.....	157

* Для студентів українського відділення

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Період 30-80-х рр. ХІХ століття в зарубіжній літературі – це час розквіту реалізму, який поступово стає провідним напрямом у світовому мистецтві. Серед значних досягнень реалізму – розширення тематичного діапазону творів, реалістична конкретизація літературного героя, типізація характерів та суспільних явищ. Успадкувавши кращі традиції просвітителів і романтиків, активно відгукуючись на сучасні філософські та соціальні ідеї, реалісти, на відміну від романтиків, своє естетичне кредо висловлювали не в спеціальних маніфестах, а через художню структуру власних творів. Естетична програма кожного письменника створювалася протягом тривалого часу і коректувалася художньою практикою. Щоб зрозуміти світогляд М.В. Гоголя, Ф.М. Достоевського, Л.М. Толстого, Стендаля, О. де Бальзака, П. Меріме, Г. Флобера, Ч. Діккенса, У.-М. Теккерея, Ш. і Е. Бронте, Г. Бічер-Стоу, Марка Твена, Т. Фонтане та багатьох інших письменників, необхідно зануритися в духовну сферу періоду бурхливого підйому суспільного руху в країнах Європи і Америки, осягнути глибину порушених соціальних проблем, різне їхнє трактування, заперечення переваг капіталістичного суспільства, що в чималій мірі сприяло зміні великих сподівань та яскравій романтичній виключності на втрачені ілюзії та прозаїчну повсякденність.

Метою викладання дисципліни є засвоєння студентами необхідної сукупності знань про зарубіжну літературу ХІХ століття доби реалізму.

Завданням вивчення навчальної дисципліни є:

- здійснення загального огляду розвитку літератур європейських країн і США;
- з'ясування філософських засад та естетичних принципів літературних напрямів і течій для усвідомлення специфіки художніх творів в контексті літературного процесу ХІХ століття;
- дослідження контактних і генетичних зв'язків між літературними явищами і творами окремих письменників.

Згідно з навчальним планом на означений курс для студентів напряму підготовки «Українська мова та література» відведено 14 лекційних годин, 14 – семінарських і 32 - на самостійне опрацювання матеріалу. Для студентів напряму підготовки «Англійська мова та література» - 12 лекційних годин, 10 – семінарських і 24 - на самостійну роботу. На заочній формі навчання, де аудиторних годин значно менше (2 лекційні та 2 семінарські години) пропонується теми і завдання до семінарських занять опрацювати самостійно і підготувати у вигляді рефератів. Індивідуальні заняття передбачають співбесіду за прочитаними художніми текстами, перевірку навчальної документації (конспект лекцій, матеріали до семінарських занять та самостійно опрацьованого матеріалу, читацький щоденник), тестування за провідними темами «Російський реалізм», «Французький реалізм», «Англійський реалізм». Неодмінною умовою засвоєння студентами історико-літературного курсу є обов'язкове читання художніх текстів, а також відповідних розділів підручників, лекцій викладача та рекомендованої дослідницької літератури.

Базовими підручниками є 1. «История зарубежной литературы XIX века» : В 2 ч.» / Под ред. Н.П. Михальской. – Ч.2. – М., 1991; 2. «История зарубежной литературы XIX в.» / Под ред. Н.А. Соловьевой – М., 2000.

Основна частина посібника складається з наступних частин: тематичний

розподіл лекційного матеріалу зі стислим змістом та основними поняттями; два модульних блока, в яких можна виділити семінарські заняття, теми для самостійного опрацювання, питання до контрольної роботи; хрестоматійні матеріали.

Семінарське заняття побудоване за структурою: предмет дослідження, завдання, план та методичні рекомендації до нього, література обов'язкова та додаткова, основні поняття з історії та теорії літератури. Аналогічно подається темарій для самостійного опрацювання.

Матеріал курсу до модуля № 1 «Реалізм як літературно-художній напрям в російській та французькій літературах» передбачає поглиблене як в теоретичному, так і в історико-літературному плані вивчення найбільш визначних творів зарубіжної класики із врахуванням новітніх науково-методичних досліджень, закріплює і конкретизує лекційний матеріал. Особлива увага приділяється проблемам теорії і історії реалізму, типології героїв, конфліктів і жанрів в реалізмі. На семінарські заняття беруться відомі романи і повісті Ф.М. Достоевського, Л.М. Толстого, О. де Бальзака, Г.Флобера.

У результаті засвоєння навчального матеріалу модуля №1 «Реалізм як літературно-художній напрям у російській та французькій літературах» студент повинен **знати**:

- особливості розвитку реалізму в літературному процесі XIX століття в означених країнах;
- місце і значення вивчених творів у доробку письменників-реалістів (М.В.Гоголь, Ф.М.Достоевський, Л.М.Толстой, І.С.Тургенєв, М.О.Некрасов, А.П.Чехов, Стендаль, О. де Бальзак, П.Меріме, Г.Флобер, А. Доде, Ж.Верн);
- характерні особливості індивідуального стилю кожного письменника.

Матеріал курсу до модуля № 2 «Реалізм в Англії, США і Німеччині» продовжує закріплення навичок літературознавчого аналізу художнього твору, допомагаючи студентам краще з'ясувати сутність етичних і естетичних пошуків письменників в контексті національних літератур. На семінарах розглядаються романи та мала проза Ч.Діккенса, Ш.Бронте, Е.Бронте, Е.Гаскелл та Марка Твена.

У результаті засвоєння навчального матеріалу модуля № 2 «Реалізм в Англії, США та Німеччині» студент повинен **знати**:

- загальну характеристику творчості Ч.Діккенса, В.-М. Теккерея, Е. Гаскелл, Ш. та Е. Бронте, Т. Гарді, Марка Твена, Т. Фонтане.

Студент повинен виявити вміння:

- аналізувати й інтерпретувати художній твір в єдності його змісту і форми;
- визначати роль системи образів у розкритті ідейного змісту твору;
- порівнювати твори, їхню проблематику та системи образів.

В хрестоматійних матеріалах до кожного модуля пропонуються студентам літературно-критичні праці, уривки з монографій, висловлень відомих діячів літератури та культури та фрагменти художніх творів.

В додатковій частині посібника розміщені питання до семестрового заліку або екзамену; список художніх текстів та рекомендована науково-методична література до означеного курсу. Літературознавчий та культурологічний глосарій призначений для поглиблення знань та компетенції студентів в історії зарубіжної літератури XIX століття доби реалізму.

ТЕМАТИЧНИЙ РОЗПОДІЛ ЛЕКЦІЙНОГО МАТЕРІАЛУ

Лекція 1. Вступ. Реалізм як літературний напрям у ХІХ ст. Російський реалізм. Творчість М.В. Гоголя в контексті розвитку критичного реалізму в російській літературі (2 год.)

План

1. Реалізм: історія його формування, характерні ознаки.
2. «Гоголівський період» в російській літературі ХІХ століття.
3. Натуральна школа в російській літературі: її представники, естетичні маніфести.
4. Гоголівський міф про Петербург.
5. «Мертві душі» М.В. Гоголя: панорамне зображення життя суспільства, специфіка жанру, композиції, роль ліричних відступів.

Література:

1. Затонский Д.В. Реализм – это сомнение? / Затонский Д.В. – К.: Наукова думка, 1992. – 277 с.
2. Наливайко Д.С. Искусство: направления, течения, стили / Наливайко Д.С. – К.: Мистецтво, 1985. – 365 с.
3. Крутікова Н.Є. До питання про реалізм / Крутікова Н.Є. // Слово і час. – 2003. – № 12. - С. 3-13.
4. История русской литературы ХІХ в. 40-60-е годы. Уч. пособие для вузов [В.Н. Аношкина, Г.Н. Антонова, А.А. Демченко и др.]; под ред. В.Н. Аношкиной, Л.Д. Громовой. – [3-е изд., испр.]. – М.: Оникс, 2006. - 512 с.
5. Агаєва Т.І. Гоголівський міф про Петербург / Агаєва Т.І. – Чернігів, 1994.- 24 с.
6. Звinyaцковский В.Я. Николай Гоголь. Тайны национальной души / Звinyaцковский В.Я. – К.: Ликей, 1994. – 544 с.
7. Манн Ю.В. Поэтика Гоголя / Манн Ю.В. – М.: Худож.лит., 1988. – 398 с.
8. Соколов Б.В. Расшифрованный Гоголь. Вий. Тарас Бульба. Ревизор. Мертвые души / Соколов Б.В. – М.: Яуза, Эксмо, 2007. – 352 с.

Вступ. Загальна характеристика реалізму як напряму мистецтва. Естетико-художня система літератури західноєвропейського реалізму. Естетичне, філософське, соціально-політичне підґрунтя реалізму. Індустріальна революція і урбанізація. Наука – природознавство – підґрунтя нового світогляду. Філософія О. Конта: смирення і претензії позитивістського розуму. Спостереження і аналіз – протиположність «збанкрутілому» уявленню. Культ фотографічного, репортерські-точного опису життя в його соціальному розмаїтті. Роль літературних критиків як посередників між письменниками та різко збільшеною читацькою аудиторією. «Реалізм» як «слово-прапор» (Ж. Шанфльорі, Л.Е.Е. Дюранті).

Загальна характеристика російської реалістичної літератури. О.С. Пушкін як засновник російського реалізму. «Гоголівський період» російської літератури. Натуральна школа, періодизація, її роль в розвитку реалізму. Альманахи «Фізіологія

Петербурга», «Перше квітня», «Петербурзький збірник» як маніфести натуральної школи. Творчість М.В. Гоголя-реаліста. Міфологізація життя столичного міста та «маленької» людини в петербурзьких повістях. «Шинель» як центральний твір в циклі повістей. Характер гуманізму М.В. Гоголя. «Мертві душі»: творча історія, сюжетно-композиційна особливість, специфіка жанру. Чічков – літературний образ російського підприємця. Галерея поміщицьких образів. Місце ліричних відступів в творі. Реалізм М.В. Гоголя.

Основні поняття теми: критичний реалізм, аналітичність, мотивація вчинків, образи-типи, фізіологічний нарис, натуральна школа, петербурзький міф, роман, поема, ліричні відступи.

Лекція 2. Творчість Ф.М. Достоевського в контексті розвитку російського реалістичного роману (2 год.)

План

1. Розвиток російського реалістичного роману.
2. Ранній період творчості Ф.М. Достоевського, зв'язок з натуральною школою.
3. Суперечності в світосприйнятті і творчості письменника в 60-і рр. XIX ст.
4. Проблематика, поліфонізм, сюжетно-композиційні особливості роману «Злочин і кара».
5. Синтез філософських, соціальних і етичних ідей в романі «Брати Карамазови».
6. Світове значення творчості Ф.М. Достоевського.

Література:

1. История русской литературы XIX в. 40-60-е годы. Уч. пособие для вузов [В.Н. Аношкина, Г.Н. Антонова, А.А. Демченко и др.]; под ред. В.Н. Аношкиной, Л.Д. Громовой. – [3-е изд., испр.]. – М.: Оникс, 2006. - 512 с.
2. История русской литературы XIX в. 70-90-е годы. Уч. пособие для вузов [В.Н. Аношкина, А.П. Ауэр, А.П. Гальцева и др.]; под ред. В.Н. Аношкиной, Л.Д. Громовой, В.Б. Катаева. – [2-е изд., испр.]. – М.: Оникс, 2006. - 800 с.
3. Ашимбаева Н.Т. Достоевский. Контекст творчества и времени / Ашимбаева Н.Т. – СПб.: «Серебряный век», 2005. – 288 с.
4. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. Изд. 3-е / Бахтин М.М. – М.: ГИХЛ, 1979. – 470 с.
5. Белов С.В. Роман Ф.М. Достоевского «Преступление и наказание». Комментарий / Белов С.В. – Л., 1979.
6. Белов С.В. Федор Михайлович Достоевский / Белов С.В. – М., 1990.
7. Карякин Ю.Ф. Достоевский и канун XXI века / Карякин Ю.Ф. – М.: Сов. писатель, 1989. - 646 с.
8. Кирпотин В.Я. Разочарование и крушение Родиона Раскольникова / Кирпотин В.Я. – М.: Сов. писатель, 1986. – 255 с.

9. Волгин И.П. Последний год Достоевского / Волгин И.П. – М.: Сов.писатель, 1986. – 576 с.

Російський реалістичний роман, характерні ознаки, класичні зразки, представники (І.С.Тургенєв, І.О. Гончаров, Л.М. Толстой, Ф.М. Достоевський). Жанрові різновиди реалістичного роману (соціально-психологічний, філософський, соціально-побутовий, ідеологічний, сатиричний, роман-хроніка, роман-епопея).

Творчість «раннього» Ф.М.Достоевського в контексті літератури натуральної школи. Роман «Бідні люди»: традиції і новації. Теорія «грунтівництва». Знамениті романи Ф.М.Достоевського («Злочин і кара», «Ідіот», «Біси», «Підліток», «Брати Карамазови»), їхня художня та філософська своєрідність. Роман «Злочин і кара»: творча історія, специфіка жанру. «Світ після поразки»: соціально-побутовий фон роману, образ Петербурга, тема «бідних людей». Раскольніков як представник різночинської молоді 1860-х рр. Суперечності між гуманізмом і «наполеонізмом», система «двійників» як форма полеміки автора з героєм, шлях його до духовного переродження. Художня своєрідність «Злочину і кари» як соціального роману-трагедії. Роман «Брати Карамазови» як підсумок і вершина творчості письменника: соціальна і моральна проблематика, суть «карамазовщини». Концепція життя чотирьох братів Карамазових. Легенда про Великого Інквізитора, її місце в романі. Специфіка жанру: церковний роман із соціально-психологічними і філософськими ознаками та детективними елементами сюжету, роман-трагедія, містерія. Наскрізні теми творчості письменника, зконцентровані в романі: «скривджені і зневажені», «злочин і кара», тема дитинства, відродження злочинної людини, перемога християнської моралі. Значення творчості письменника.

Основні поняття теми: реалізм, роман, фізіологічний нарис, натуральна школа, фантастичний реалізм Ф.М.Достоевського, психологізм, поліфонізм, роман-трагедія, філософський роман, детективний сюжет.

Лекція № 3. Творчість Л.М. Толстого (2 год.)*

План

1. Початок літературної діяльності. М.Г. Чернишевський про «діалектику душі» Л.М. Толстого.
2. Реалізм і народність «Севастопольських оповідань».
3. «Війна і мир» - героїко-патріотична історична епопея. «Думка народна» в творі. Композиція, роль філософських і публіцистичних відступів.
4. Проблематика, художні особливості роману «Анна Кареніна». Відбиття в романі ідейної кризи письменника.
6. Еволюція толстовського героя в образі Нехлюдова (роман «Воскресіння»). Майстерність Толстого-психолога.
7. Значення творчості письменника.

*Для студентів українського відділення

Література:

1. Чернышевский Н.Г. Детство и отрочество. Сочинения гр. Л.Н. Толстого. Военные рассказы графа Л.Н. Толстого (будь-яке видання).
2. Эйхенбаум Б.М. Лев Толстой. Семидесятые годы / Эйхенбаум Б.М. – Л., 1960.
3. Храпченко М.Б. Лев Толстой как художник / Храпченко М.Б. – М.: Сов. писатель, 1965. – 507 с.
4. Бочаров С.Г. Роман Л.Н. Толстого «Война и мир» / Бочаров С.Г. – М.: Худож.лит., 1987. - 156 с.
5. Маймин Е.А. Лев Толстой: Путь писателя / Маймин Е.А. – М.: Наука, 1984. – 191 с.
6. Лебедев Ю.В. Лев Николаевич Толстой. От «Севастопольских рассказов» к «Войне и миру» // Лебедев Ю.В. Русская литература XIX в.: 2-я половина / Лебедев Ю.В. – М.: Просвещение, 1990. – С. 178-193.
7. Афанасьев Э.С. Реалистический эпос Л.Н. Толстого / Афанасьев Э.С. // Литература в школе. – 2010. - № 12. – С. 5-9.

Обставини життя Л.М. Толстого: Казань, Ясна Поляна, Кавказ, участь у Кримській війні. Трилогія «Дитинство», «Отроцтво», «Юність». М.Г. Чернишевський про «діалектику душі» в творах Л.М. Толстого. Підсумок першого десятиліття творчості.

«Війна і мир» як багатопроблемний роман-епопея. Історія і сучасність в романі. Широта зображення російського життя початку XIX ст. Ідейно-композиційне протиставлення картин війни та миру, Бородинська битва – кульмінація головного конфлікту роману. Сімейно-побутові «гнізда» як своєрідні композиційні центри (Ростови, Болконські, Безухови, Курагіни). «Думка народна» в творі: зображення Вітчизняної війни 1812 року, народний полководець Кутузов, зображення війни з народної точки зору, образи окремих роману. представників як втілення різних боків російського народного характеру (Т. Щербатий, П. Каратаєв). Етапи духовного розвитку улюблених толстовських героїв А. Болконського та П. Безухова. Н. Ростова – жіночий ідеал письменника. «Війна і мир» як твір морально-психологічного характеру. Роль філософських і публіцистичних відступів. Значення роману «Війна і мир».

Л.М. Толстой в 1870-і роки. «Анна Кареніна» як роман про добу, коли «все... переверотилося і тільки укладається». «Думка сімейна» в романі. Трагедія Анни – трагедія людини в світі брехні та лицемірства. Епіграф роману. К. Льовін – найавтобіографічніший толстовський герой. «Сповідь» як відбиття духовної драми письменника.

Роман «Воскресіння»: творча історія, специфіка жанру, ідейний смисл. Образ Нехлюдова в галереї правдошукачів Толстого. Майстерність Толстого-письменника. Своєрідність реалізму Л.М. Толстого. Л.М. Толстой та світова література.

Основні поняття теми: діалектика душі, автобіографічний герой, народність, роман-епопея, «думка народна», «думка сімейна», філософія історії, філософські відступи, толстовство, психологізм, художня деталь.

Лекція 4. Естетична своєрідність французького реалізму та його представники (2 год.)

План

1. Загальна характеристика реалізму у Франції.
2. Життєвий шлях і особистість Стендаля.
3. Літературно-критична діяльність письменника у 20-30-і рр. XIX ст.
4. Романістика Стендаля.
5. Особливості реалізму письменника.
6. Новелістика П. Меріме в контексті його творчості.

Література:

1. Затонский Д.В. Стендаль / Затонский Д.В. // История всемирной литературы: В 9 т. – Т.6. – М.: Наука, 1989. – С. 185-195.
2. Реизов Б.Г. Французский роман XIX века / Реизов Б.Г. – М.: Высшая школа, 1969. – 310 с.
3. Реизов Б.Г. Стендаль: Художественное творчество / Реизов Б.Г. – Л.: Худож. лит., 1978.
4. Виноградов А.К. Стендаль и его время / Виноградов А.К. – М., 1980.
5. Фрид Я. Стендаль: очерк жизни и творчества / Фрид Я. – М., 1967.

Загальна характеристика французького реалізму: естетичні маніфести, провідні жанри, проблематика. Французький реалістичний роман та його характерні ознаки (головна тема – проза життя, показ сьогоденного життя, соціальний характер, демократизація героя, увага до внутрішнього світу людини, аналіз і самоаналіз). Провідні жанри: психологічний роман, соціально-побутовий.

Стендаль як основоположник реалізму у французькій літературі: становлення світогляду та естетичних поглядів. Літературно-критична діяльність (трактат «Расін і Шекспір», «Про кохання»). Огляд романістики письменника («Арманс», «Червоне і Чорне», «Червоне і біле», Пармський монастир»). Тематика романів – життя Франції періоду Реставрації («Червоне і Чорне») та полум'яні волелюбні пориви Італії («Пармський монастир»). Соціально-психологічний роман Стендаля «Червоне і Чорне»: проблематика, особливості сюжету і композиції, система образів. Парадокс про героя: «наполеонство», діяльне самоствердження за рахунок втрати себе або вірність собі за рахунок відмови від соціальної діяльності. Лицедійство, гра як основа суспільного життя та як змушений модус життєтворчості. Іронічний скепсис, художній аналітизм, естетизм Стендаля. Ідеал мистецтва як абсолютної щирості. Пошук стилістичного еквіваленту «правди життя».

Творчість П. Меріме: збірники «Театр Клари Газуль», «Гюзла», особливості творчої манери, новаторство. Гра в романтизм і «місцевий колорит» під іронічною маскою. Скепсис як послідовна світоглядна позиція. Новелістика П. Меріме: класифікація, традиції жанру новели, художні та стильові особливості, проблематика, система образів. Авторська позиція. Вишуканий лаконізм новели П. Меріме. Психологія сучасної людини як жертви соціального маскараду. Новації П. Меріме-новеліста.

Основні поняття теми: роман-дослідження, психологічний роман, роман-виховання, новела, психологічний портрет, самоаналіз, соціально-аналітичний тип реалізму, естетизм, стилістичний еквівалент «правди життя», історизм, іронічна маска.

Лекція 5. Творчість О. де Бальзака (2 год.)

План

1. Життєвий шлях письменника.
2. Початок творчої діяльності. Роман «Шагренева шкіра» як «формула сучасного життя».
3. Задум, тематико-жанровий склад, основні принципи побудови «Людської комедії» О. де Бальзака.
4. Значення творчості письменника.

Література:

1. Затонский Д.В. Бальзак / Затонский Д.В. // История всемирной литературы: В 9 т.- Т.6. – М.: Наука, 1991. – С. 195-206.
2. Ионкис Г.Э. Оноре Бальзак / Ионкис Г.Э. – М.Просвещение, 1988. - 174 с.
3. Кучборская Е.П. Творчество Бальзака / Кучборская Е.П. – М., 1970.
4. Наливайко Д.С. Оноре де Бальзак. Життя й творчість / Наливайко Д.С. – К.: Дніпро, 1985. – 198 с.
5. Наливайко Д.С. Етюди про звичаї / Наливайко Д.С. // О. де Бальзак. Етюди про звичаї. – Харків: Фоліо, 2002. – 399 с. – С. 3-24.
6. Реизов Б.Г. Французский роман XIX века / Реизов Б.Г. – М.: Высшая школа, 1969. - 310 с.
7. Моруа А. Прометей, або життя Оноре де Бальзака / Моруа А. – К., 1984.
8. Чухненко Ю.М. «Душа списателя стремится к миру и отражает его...» Использование эпистолярного наследия Бальзака при изучении жизни и творчества списателя / Чухненко Ю.М. // Зарубіжна література в школах України. – 2006. - №4. – С. 14-18.

Життєвий шлях О. де Бальзака. Періодизація творчості, становлення світогляду, прихід до романістики. Літературно-критична діяльність.

Бальзак на шляху створення «Людської комедії». Роман «Шагренева шкіра» як «формула нашого теперішнього віку, нашого життя, нашого егоїзму», формула творчості та споживацтва, побудови та руйнування. Ідейно-художній аналіз роману.

«Людська комедія» - епопея сучасності, задум і історія втілення. Основні положення «Передмови», проспект, каталог. Пафос пізнання: індуктивне сходження від опису соціальних явищ до причин і початків речей. Світ «Людської комедії»: розмаїття типів і внутрішня динаміка. Мозаїчність, не справжність міського життя, його рушійна сила – гроші та честолюбство. Своєрідність структурної побудови, ключові твори. «Етюди про звичаї» – найзначніший за обсягом розділ «Людської комедії» (сцени приватного, паризького, провінційного, політичного, військового і

селянського життя). Зображення життя людей і країни, життя та його руху. «Філософські етюди» - «Шагренева шкіра», «Невідомий шедевр», «Еліксир довголіття» та інші – спроба знайти пояснення питань сенсу існування людей і суспільства. «Аналітичні етюди» («Фізіологія шлюбу», «Дрібні негаразди подружнього життя») – дослідження початків, основ речей.

Характерні особливості художньої структури циклу творів: проблема «перехідних персонажів», відкриті фінали, складання біографій героїв, поліцентричність сюжетних ліній. Жанр «Людської комедії».

Значення творчості О. де Бальзака. О. де Бальзак і Україна.

Основні поняття теми: соціально-аналітичний тип реалізму, вчення дарвінізму, детермінізм, роман-міф, циклізація творів, епопея, рамкова композиція, оповідання в оповіданні, «перехідні персонажі», полі центричність сюжетних ліній.

Лекція 6. Естетична своєрідність англійського реалізму та його представники (Ч. Діккенс, У.-М. Теккерей) (2 год.)

План

1. Загальна характеристика англійської реалістичної літератури ХІХ століття.
2. Життєвий шлях Ч. Діккенса. Початок творчості.
3. Автобіографічні мотиви романів «Пригоди Олівера Твіста», «Девід Копперфілд».
4. Збірка «Різдвяні оповідання» - розповідь про духовне переродження героїв. «Різдвяність» фіналу в діккенсівських творах.
5. Місце Ч. Діккенса в англійській літературі.
6. Роман «Ярмарок суєти» в контексті творчості У.-М. Теккерей.

Література:

1. История западноевропейской литературы. ХІХ век. Англия: Учеб. пособие для студ. филол. фак. высш. учеб. зав. [Л.В. Сидорченко, И.И. Бурова, А.А. Аствацатуров и др.]; под ред. Л.В. Сидорченко, И.И. Буровой. – СПб.: Филол. фак. СПбГУ; М.: Изд. центр «Академия», 2004. – 544 с.
2. Вахрушев В.С. Творчество Теккерей / Вахрушев В.С. – Саратов, 1984.
3. Гениева Е.Ю. Диккенс / Гениева Е.Ю. // История всемирной литературы: В 9 т. – Т. 6. – М.: Наука, 1989. – С. 120-130.
4. Затонский Д.В. Европейский реализм ХІХ века: Линии и лики / Затонский Д.В. – К.: Наукова думка, 1984. – 279 с.
5. Михальская Н.П. Чарльз Диккенс: очерк жизни и творчества / Михальская Н.П. – М., 1984.
7. Ивашева В.В. «Век нынешний и век минувший»: Английский реалистический роман ХІХ века в его современном звучании. 2-е изд., доп. / Ивашева В.В. – М.: Худож. лит, 1990. – 479 с.
8. Лібман З.Я. Чарльз Діккенс: Життя і творчість / Лібман З.Я. – К.: Дніпро, 1982 – 186 с.

9. Шахова К.О. Вільям Мейкпіс Теккерей / Шахова К.О. // Теккерей В. Ярмарок суети. – Харків: Фоліо, 2003. – С. 3-18.

Феномен вікторіанства та його відбиття в англійській реалістичній літературі. Розвиток англійського реалізму в умовах соціальних конфліктів. Чартизм і література. Жінки-письменниці вікторіанської доби. Періодизація англійського реалізму, характерні особливості, представники.

Життєвий шлях Ч. Діккенса. Початок літературної діяльності: від нарисів до роману. Театральність і мелодраматизм ранньої манери. «Посмертні записки Піквікського клубу». Гумор Ч. Діккенса, що виражений в авторському «супроводженні» сюжету (оцінка обстановки, діючих персонажів, мова героїв, побудова системи подій). Художні особливості романістики Ч. Діккенса (соціальна і моральна проблематика сучасного життя, лицемірство вікторіанського суспільства, дух урбаністичної цивілізації, дидактичний пафос, звернення до широкої демократичної аудиторії). Соціальні контрасти і моральні конфлікти у висвітленні письменника («Пригоди Олівера Твіста»). Роман «Домбі і син»: особливості сюжету і композиції, ідейно-тематичні мотиви, проблематика. Життєва філософія добрих і злих героїв. «Різдвяні оповідання» Ч. Діккенса та їхня морально-етична спрямованість: проповідь перемоги можливості над необхідністю, морального потенціалу над соціальною примусовістю. «Різдвяна притча» в структурі романів письменника та її філософське навантаження. Казковий, кримінально-сенсаційний та детективний елемент в прозі Ч. Діккенса. «Девід Копперфільд» як багатотемний роман-автобіографія. Значення творчості Ч. Діккенса.

«Книга снобів» У.-М. Теккерей як підґрунтя роману «Ярмарок суети». Панорамне зображення англійського суспільства в творі. Іронічне обігрування умовностей вікторіанського роману – засіб виявлення умовності основ суспільного побуту. Відсутність героя. Співвіднесення минулого (Англія 10-х рр.) і сучасного в трактуванні людських стосунків. Світ – видовище, де оповідач-лялькар («блазень-мораліст») нарівні з маріонетками. Рефлексивність, інтелектуалізм, іронічність прози У.-М. Теккерей.

Основні поняття теми: вікторіанство, англійський реалістичний роман, різдвяна притча, роман-автобіографія, соціально-реалістичний роман, готичний роман, химерно-побутовий роман, фентезі, кримінально-сенсаційний елемент, соціальна епопея, «снобізм», «роман без героя», оповідач-лялькар.

Лекція №7.

Американський реалізм (2 год.)

План

1. Загальна характеристика американського реалізму: національна своєрідність, історичні, естетичні та філософські чинники.
2. Місце Г. Бічер-Стоу в розвитку вітчизняного реалізму. Гуманістичні ідеї роману «Хатинка дядечка Тома».
3. Творчий шлях Марка Твена. Характеристика раннього періоду.

4. Широка панорама життя Америки в романістиці письменника.
5. Історичні романи та публіцистика Марка Твена.

Література:

1. Зверев А.М. Література США. Ранній етап становлення реалізму / Зверев А.М. // История всемирной литературы: В 9т. – Т. 7. – М.: Наука, 1990. – С. 535-557.
2. История американской литературы [Под ред. Н.И. Самохвалова]: В 2-х частях. – Ч.1. – М.: Просвещение, 1971. – 365 с.
3. Балдицын П.В. Творчество Марка Твена и национальный характер американской литературы / Балдицын П.В. – М.: ВК, 2004. – 299 с.
4. Николукин А.Н. Бунт и кротость // Натаниел Готорн. Гарриет Бичер-Стоу / Николукин А.Н. – М., 1990.
5. Жлуктенко Н. Художній світ роману Марка Твена «Пригоди Гекльберрі Фінна» / Жлуктенко Н. // Вікно в світ. – 1999. - № 4.
6. Пригодій С.М. Марк Твен: міф, людина, письменник // Марк Твен. Пригоди Тома Сойера. Пригоди Гекльберрі Фінна / Пригодій С.М. – Харків: Фоліо, 2003. – С. 3-18.

Загальна характеристика розвитку американського реалізму. Література і ринок, початок диференціації «високочолої» і популярної літератури. «Школа місцевого колориту» та її представники. Традиції аболіціоністської літератури. Загальна характеристика творчості Ф.Брет Гарта та А.Бірса. Аболіціоністська публіцистика Г. Бічер-Стоу і перенесення з неї до романістики відкритого звернення до читача: активність авторської свідомості, контрасти і конфлікти в романі «Хатинка дядечка Тома» (Том – Джордж Гарріс, Том, Гарріс – плантатори, работорговці). Картини свавілля рабовласників. Ідея моральної переваги добра і відмови від активного опору свавіллю (Том). Релігійні мотиви смирення і викривальна правда дійсності. Сентиментальний роман (Г. Бічер-Стоу «Хатинка дядечка Тома») – народження поняття «бестселер».

Марк Твен – один з засновників американського реалізму. Становлення творчої манери Марка Твена: від гумористичних оповідань до пародійного переосмислення канонічних схем в романі «Пригоди Тома Сойера». Панорамне зображення сучасної Америки в романах Марка Твена. Дилогія «Пригоди Тома Сойера» і «Пригоди Гекльберрі Фінна». Історизм і соціально-політична актуальність історичних творів («Принц та жебрак»). Проблема народу, образи героїв. Поглиблення сатири, посилення соціальної критики. Політична та антирелігійна сатира («Людина, що спокусила Гедліберг», «Як мене обирали губернатором», «Янгол-охоронець»). Майстерність короткого оповідання, сатирична публіцистика. Значення творчості Марка Твена.

Основні поняття теми: «високочоло» література, популярна література, школа місцевого колориту, аболіціоністська література, соціальний роман, бестселер, реалістична новела, пародійно-пригодницький роман, історичний роман, літературна пародія, публіцистика.